

2.1. Euroopa Liidu energiapaketid

1990. aastate lõpus hakkas Euroopa Liit suuremat tähelepanu pöörama energiapoliitikale ning seadis järgmised arengueesmärgid:

- vaba konkurents;
- läbipaistvus;
- juurdepääs energiataristule;
- varustuskindlus.

Euroopa ühise energiaturu harmoniseerimiseks ja liberaliseerimiseks võeti aastatel 1996 kuni 2009 vastu kolm järjestikust seadusandlikku paketti. Esimene kuni kolmas energiapakett adresseerisid ligipääsu turule, turgude läbipaistvust, tarbijate kaitset, ülekandevõimsusi ning tarneallikate piisavust. Tänu energiapakettide muudatustele saavad uued tarnijad siseneda Euroopa turule ning tarbijad saavad vabalt valida endale sobiva müüja.

Algselt oli Euroopa Liidu elektri- ja gaasiturg killustunud ning monopolne. Hinnad olid kõrged ja investeeringuid nappis. Liikmesriigid otsustasid avada elektri- ja gaasiturud, kaotada konkurentsibarjäärid ning panna alus ühtsele energiaturule. Võeti vastu esimene energia siseturu õigusaktide kogum, I energiapakett. Direktiiviga 98/30/EÜ kehtestati esimest korda Euroopa Liidu gaasi siseturu ühis-eeskirjad.

Oli selge, et elektri ja gaasi siseturu rajamine pidi toimuma järkjärgult, et tööstus võiks uute oludega kohaneda. Kuna esimene energiapakett ei täitnud ootusi, algas arutelu teise energiapaketi vastuvõtmiseks. Uued reeglid võeti vastu 2003. aastal. Direktiiviga 2003/55/EÜ kehtestati rangemad nõuded gaasi tarnimisele ja gaasivõrkude eristamisele, nähti ette siseriiklike energiaregulaatorite kohustuslik asutamine ning anti kolmandatele osapooltele võrdväärne juurdepääs ülekande- ja jaotusvõrkudele. Tarbijatele (tööstustarbijatele 2004 ja kodutarbijatele 2007) tuli luua võimalus vabalt valida gaasitarnijat.

Määrusega 1775/2005 kehtestati eeskirjad, mis puudutasid kolmandate osapoolte juurdepääsu gaasivõrkudele, võimsuse jaotamise põhimõtteid, ülekoormusega juhtimise põhimõtteid ning turu läbipaistvuse reegleid. Ka II energiapakett ei täitnud loodetud eesmärki: regulatsioonide puudulikkuse tõttu ei olnud võimalik saavutada täielikult avatud elektri- ega gaasiturgu. Nii võeti 2009. aastal vastu III energiapakett, mis jõustus 2009. aasta septembris. Direktiivis 2009/73/EÜ kehtestati ühised reeglid gaasi ülekandmiseks, jaotamiseks, tarnimiseks, hoiustamiseks ja turule ligipääsemiseks.

III energiapaketti kuuluvad määrused 715/2009, 714/2009 ja 713/2009. Esimene käsitleb gaasivõrkudele juurdepääsu piiriüleses kaubanduses, mis nägi ette ka erinevates valdkondades detailsete võrgueeskirjade loomise. Teine reguleerib samu teemasid elektriturul. Kolmas arendas edasi institutsionaalset raamistikku – määrusega 713/2009 moodustati energeetikasektorit reguleerivate asutuste koostööamet ACER.

2019. aasta detsembris avaldas Euroopa Komisjon visiooni „The European Green Deal“ ühe osana vesiniku ja gaasituru dekarboniseerimise paketi, mille sisuks on direktiivi 2009/73/EÜ ja määruse 715/2009 uuendamine. 2021. aasta detsembris esitatud muudatusettepanekud võimaldavad turul gaasitarbimist dekarboniseerida ning pakub välja poliitilisi meetmeid, mis on vajalikud optimaalse ja sihtotstarbelise infrastruktuuri ning tõhusate turgude loomise toetamiseks. See eemaldab tõkked dekarboniseerimise teelt ja loob tingimused kulutõhusamaks üleminekuks.

Euroopa Komisjoni poolt 2021. aasta juulis esitatud „Eesmärk 55“ (Fit for 55) paketiga tehti liikmesriikidele ettepanekuid, kuidas viia ellu Euroopa-üleseid taastuvenergia eesmärke elektritootmises, transpordisektoris, tööstuses ja energia lõpptarbimises, et 2050. aasta kliimanetraalsuse eesmärk oleks teostatav. Paketis käidi välja, kuidas suurendada taastuvenergia põhist tootmist ning asendada fossiilsed energiaallikad, tõsta energiaefektiivsust ning energiakasutuse paindlikkust ning integreerida elektri, gaasi, transpordi ja soojusenergia kasutamine ühtseks tervikuks.

Pärast Venemaa agressiooni Ukraina suhtes käidi Euroopa Komisjoni poolt 18. mail

2022. aastal välja pakett „RePower EU“¹ , kus toodi välja leevendusmeetmeid lühivaate energia varustuskindluse ja –julgeoleku probleemi lahendamiseks ning keskpikas vaates seati kõrgemad taastuvenergia ambitsioonid, sealhulgas vesiniku kasutuselevõtu kiirendamiseks. Välja antud uued regulatsioonid olid:

- Määruses 2022/1032, millega muudetakse määruseid (EL) 2017/1938 ja (EÜ) nr 715/2009 seoses gaasi hoiustamisega, seati kohustus gaasimahutite täitumusele 1. novembri seisuga;
- Määrus 2022/1369 käsitleb gaasinõudluse vähendamise koordineeritud meetmeid;
- Määrus 2022/1854 käsitleb kõrgete energiahindadega seotud erakorralisi sekkumismeetmeid.
- Määrus 2022/2576, millega suurendatakse solidaarsust gaasi ostmise parema koordineerimise, usaldusväärsete hinna võrdlusaluste ja piiriülese gaasikaubanduse abil.

¹ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereuaffordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en